

Ядловська О.С.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ ТА ЇХНІ ПРОЯВИ В КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ НАПЕРЕДОДНІ 1917 Р.

Стаття присвячена розгляду суспільно-політичного життя та особливостей етнонаціональних відносин у Катеринославській губернії початку ХХ ст. Приділено увагу діяльності національних меншостей і діяльності громадсько-політичних сил євреїв, німців, поляків і нечисленних на території губернії чехів, болгар, вірмен. Визначено, що євреї, які були одними з найчисельніших у губернії, а в самому Катеринославі переважали навіть українців і росіян, відігравали значну роль у громадсько-політичному житті як губернії, так і всього Півдня України. Досліджено, що євреї мали широке представництво партій соціалістичного, ліберального спрямування, сіоністів і громадські організації, а Катеринослав виступав центром сіоністського руху. Водночас зазначено, що мало місце й упереджене ставлення до євреїв, це знайшло вияв у єврейських погромах. У роботі висвітлено також діяльність польських партій, що мали незначне представництво в Катеринославській губернії, але співпрацювали з польськими партіями в Одесі, що стала центром польського руху Півдня України. Події Першої світової війни мали вплив на характер етнічних стосунків між представниками етнічних груп, тому значну увагу приділено трансформації ставлення під час війни до німецької меншини, що мала широке представництво в колоніях, однак зазнавала утисків під час воєнних дій. З іншого боку, проаналізовано ставлення до військовополонених німців із боку населення, що проявилось у певних етнічних конфліктах. Прослідковано також роль чехів під час військових дій, створення чехословацьких дружин та їхньої подальшої діяльності. Зазначено, що в губернії мали місце прояви нечисленної та невливової діяльності вірменських, латиських та інших партій і організацій. З'ясовано, що в перехідний період, напередодні 1917 р., національні меншості не мали можливостей для вільного забезпечення етнонаціональних потреб і самовизначення, однак громадськість національних меншостей системно організовувалась у своїй діяльності. Надалі це стало підґрунтям до суттєвих позитивних змін у розвитку національних меншостей та етнонаціональних відносин, які відбулись у губернії за часів Центральної Ради.

Ключові слова: Катеринославська губернія, етнонаціональні відносини, національна меншина, партії, євреї, німці, поляки, латиші, вірмени, болгарари.

Постановка проблеми. На початку ХХ ст. населення Півдня України відзначалося багатоетнічним складом. Окрім українців, тут мешкали представники інших національностей – росіяни, євреї, німці, поляки, болгарари, греки, чехи, вірмени, албанці та ін., що суттєво впливало на громадсько-політичне життя регіону та знаходило вияв в певному характері етнонаціональних відносин. У період початку ХХ ст. до 1917 р. уряд Російської імперії виявив неспроможність вирішити ряд громадсько-політичних, соціально-економічних та інших проблем, які існували в суспільстві. Зазначена ситуація стала актуальною і для Катеринославської губернії, мешканці якої створювали осередки партій та громадські організації. Окрім того знайшли свій прояв у регіоні й реакція на Першу світову війну, з-поміж іншого і з точки зору етнічних відносин. Досліджуваний

період – час, що пов'язаний із появою в губернії перших політичних організацій та швидким піднесенням різноманітних організацій і товариств, як і загалом у південному регіоні. Зазначимо, що подальші революційні події, докорінні зміни в суспільстві зумовили бурхливий розвиток на Катеринославщині громадських і політичних організацій національних меншостей та виявили їх вплив як на місцеві, так і на загальнодержавні політичні події.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць періоду незалежності України значний доробок розкриває проблематику етнонаціональних відносин загалом Півдня України (Катеринославської, Херсонської та материкові повіти Таврійської губернії), зокрема це відображено у роботах Турченка Ф. [18; 20], Турченко Г. [18; 19], досліджено історію націо-

нальних меншин межі XIX ст. – початку XX ст. південноукраїнського регіону в роботах Кудряченка А. [10] – німці, Константинової В. [9], Хрящевської Л. [21] – поляки, Павко А. [15] – євреї, а також Назарової Є. [13], яка вивчає партії та громадські організації регіону. Окремі науковці, зокрема Лазебник В. [11], Салік Г. [17], присвятили праці висвітленню етнічних відносин між меншинами Катеринославської губернії. Задля розкриття теми також є достатня джерельна база, водночас окремі аспекти регіонального розвитку етнонаціональних відносин доцільно висвітлити окремо та дослідити.

Постановка завдання. Враховуючи вищенаведене, метою розвідки є спроба проаналізувати окремі аспекти етнонаціональних відносин у Катеринославській губернії у зазначений період початку XX ст. і до 1917 р. та доповнити уже наявний матеріал власними дослідженнями, які ґрунтуються на архівних даних, розглянути особливості впливу етнонаціональних відносин в контексті політичних подій губернії та південноукраїнського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. На межі XIX–XX ст. етнічне представництво населення Катеринославської губернії мало строкатий склад, що стало передумовою відносно складних етнічних стосунків. У період напередодні 1917 р. національні меншості не мали можливостей для вільного забезпечення етнонаціональних потреб та самовизначення, однак громадськість національних меншостей системно організовувалась у своїй діяльності. Це знайшло вияв у процесі самовизначення та громадсько-політичній діяльності євреїв, німців, поляків, болгар, чехів та інших меншостей. Також питання етнонаціональних відносин було підняте через хвилю військовополонених Першої світової війни.

Значного масштабу у південноукраїнському регіоні набула діяльність єврейських національних сил, соціалістичні, ліберальні і консервативні партії та організації яких були представлені на Півдні. На початок XX ст. євреї міста Катеринослава склали 21–23% населення. В економічному відношенні євреї брали активну участь у діяльності новостворених Півдня України, у Катеринославській губернії єврейській меншині належало 24,8% підприємств (переважали малі та середні підприємства). Однак при цьому, результатом співжиття етнічних громад стане етнічний конфлікт, що виявив себе у сумнозвісних єврейських погромах 1901 р., 1905–1907 рр. в Катеринославі – в обох відіграли значну роль

загони єврейської самооборони. Поряд із зазначеним, траплялись випадки захисту євреїв місцевими мешканцями, які ховали у своїх домівках сусідів та друзів [4]. У підсумку на цей же період припадає пік еміграції євреїв. Прослідковується досить упереджене ставлення населення губернії до представників єврейської спільноти, про що свідчать численні факти прояву невдоволення та звернення до органів влади, а також жандармських управлінь протягом 1905–1917 рр.

Починаючи із заснування, місто притягувало до себе єврейських переселенців. Факторів цього можна виділити наступні: 1) законодавче регулювання переміщення євреїв по території Російської імперії; 2) динаміка економічного розвитку регіону; 3) лояльність місцевої влади та громади. Переживаючи періоди свого лояльного існування та часи переслідувань громада реагувала на це зміною своїх чисельних показників. Кожен факт масових утисків змушував представників єврейської громади опікуватись питаннями еміграції. Міграційна тенденція докорінно не зіграла на соціально-економічне та правове положення громади. За часів царату та радянської влади вона була численною із власним представництвом як у бізнес структурах, так і в органах самоврядування, державного управління [12, с. 401].

Водночас від початку XX ст. та до 1917 р. єврейські політичні сили були популярні серед євреїв, мали розгалужену систему, відзначались системною роботою, тобто єврейські національні сили заявили про себе репрезентацією широкого спектру громадсько-політичних сил, зокрема, і на Півдні, і на Катеринославщині. Найбільш дієвими були єврейські соціалісти – Бунд, «Поалей-Ціон», Сіоністсько-соціалістична робітничка партія (осередки створеної 1904 р. ССРП виникли у Катеринославі, Верхньодніпровську [1, с. 345], а також у Маріуполі [44, арк. 225]), Єврейська соціалістична робітничка партія та сіоністи (зокрема члени катеринославських комітетів, адже саме Катеринослав, як і Одеса, стали центрами сіонізму на Півдні). Також у 1907 р. організація Єврейська соціалістична робітничка партія діяла в Катеринославі [42, арк. 5 зв.; 44, арк. 18]. Реакція, яка настала по закінченню революції 1905–1907 рр., негативно позначилась на діяльності ССРП на Півдні України. Робота партії у регіоні поступово припиняється, і лише революція 1917 р. вивела ССРП з підпілля. Прослідковується представництво єврейських сил на підприємствах Катеринослава. У заводських районах керівну роль відігравали соціал-демократи, в майстернях же більшість

організованих робітників схилилось на бік соціал-революціонерів, міський район поділявся на три основні частини: соціал-демократи, бундівці та «Поалей-Ціон» (останній на 1907 р. він нараховував 100 осіб [2, с. 8]). Зв'язок між організаціями був тісний, а в ситуаціях виступів дії узгоджені.

У губернії, за даними жандармерії 1907-1908 рр., діяли Єврейська терористична організація (далі – ЄТО), а також Єврейська народна група, що ставила за мету надання допомоги єврейським емігрантам [3, арк. 26]. Циркуляри Департаменту поліції та переписка з Катеринославським губернським жандармським управлінням надає перелік політичних організацій, груп у м. Катеринославі за 1909 р, де з-поміж інших зазначено про діяльність єврейської організації «Бунд» [40, арк. 47], а 1912 р. – у Маріуполі серед ремісників, котрі, за даними Донського охоронного відділення, не мали зв'язків з робітниками заводу та порту міста [41, арк. 96]. У Катеринославі діяли відділи Спілки для досягнення рівноправ'я євреїв у Росії, метою якої була «відміна усіх діючих для євреїв обмежувальних законів і наказів та повне зрівняння їх у правах з іншим населенням, Спілка співпрацювала з кадетами, оскільки за своїми поглядами була близькою до них [13, с. 117].

Протягом досліджуваного періоду через загальнодержавні події та війну змінювалась чисельність євреїв Катеринослава. У 1910 р. у місті налічувалось 195 777 мешканців, серед них євреїв – 53 534 (27,3%) [46]. Під час Першої світової війни до губернського міста приїхало багато біженців із західних губерній. У 1915 р. зареєстровано 5700 євреїв-біженців. Поповнилась також чисельність парафіян синагоги. У 1916 р. Катеринославська губернія прийняла більше 17 тисяч осіб біженців [7]. У 1917 р. населення міста складало 216810 осіб, серед них євреїв було 76430 (35,3%), українців – 65202 (30,1%) та росіян – 38073 (17,3%) [5].

Члени єврейських політичних сил бачили вирішення національного питання у еміграції та створенні своєї національної держави. Також, як можливий крок до вирішення національного питання, представники єврейської національної групи визнавали ліквідацію обмежувального законодавства і введення національної автономії в Росії.

У період першої світової війни посилювались сутячкі на етнічному ґрунті стосовно німців регіону. Враховуючи досить численне представництво німецького населення, до прикладу в м. Олександрівськ, з розгортанням воєнних подій інтелігенція міста обурювалась і зверталась до жандармерії

стосовно незадовільних дій місцевого Відділення Червоного Хреста, який було віддано в підпорядкування місцевим німцям [29, арк. 48]. Цей факт восени 1914 р. зіграв негативну роль у часі прийняття до лікарні військових російської армії з полігону військових дій: окремі лікарі стверджували, що прийдуть німці та переможуть (через це було вдвічі скорочено кількість ліжок-місць для хворих), сестри милосердя поводили себе зверхньо та принципово розмовляли німецькою, що заборонялось. Також зазначали про трохи пригнічений стан хворих через те, що вони залежали від німецького персоналу. Зазначимо, що у місті представники місцевого населення поводили себе запобігливо, з підкреслено послужливістю стосовно багатих німців (як російських підданих, так і іноземців), які володіли великим капіталом.

Населення широко опиралось пропаганді та германофільству з боку представників німецької національності, а також з боку військовополонених, що працювали на військових заводах, підприємствах та под. Зокрема, на підприємстві Катеринославського міського трамваю на початку 1915 р. зібрано 123 підписи робітників, що звернулись до катеринославського губернатора зі скаргою про утиски та погрози з боку одного з керівників-німців, а також з твердженнями від нього про перемогу німців у війні [30, арк. 9]. Наприкінці 1915 р. зроблено ряд звернень від приставів шахт Петровських заводів та прилягаючих до них поселень Бахмутського повіту щодо порушень з боку німецьких підданих, що працюють на механічному заводі м. Олександрівськ, та здійснювану ними германофільську агітацію і виготовлення військових предметів (за що працівників було визнано неблагонадійними та вислано з міста) [30, арк. 14]. На початку 1916 р. численні полонені, 1543 особи, працювали на Дружковському заводі Донецького товариства Бахмутського повіту, переважно це були представники нижчих військових чинів [30, арк. 147]. Для роботи на Трубопрокатному заводі м. Катеринослав перекинуто 150 військовополонених Турецької армії [30, арк. 147] – відзначалась їх нетерпимість до діючого ладу; акціонери підприємства, німецькі піддані, перебували під спостереженням жандармерії за субсидіювання пропагандистської діяльності з боку Німеччини, що підтверджувалось відповідною перепискою [35, арк. 13]. На Городищенських марганцевих рудниках Катеринославського повіту працювало близько сотні полонених; також поповнили кадровий склад Брянського заводу полонені-австрійці (118 осіб)

восени 1915 р. [35, арк. 31]. Гостре незадоволення робітників Донецько-Юріївського Металургічного товариства Слов'яносербського повіту протягом січня 1916 р. спровоковане діяльністю голови комітету гірничої промисловості Півдня, німця Дитмара, який майстерно саботував роботу, зокрема, притримував виробництво снарядів для оборони [30, арк. 123]. У с. Нижньодніпровськ Новомосковського повіту на початку 1916 р. все ще виявлялись настрої більш заможного населення проти Росії та за Німеччину, адже вважали, що «все у політичному відношенні пропаде, коли прийдуть німці» [31, арк. 2]. Мали місце підступні наслідки дії протинімецької пропаганди: у листопаді 1915 р. жандармським управлінням м. Олександрівська розглядалась справа представників купецтва, які залякали болгар-городників тим, що болгары будуть вислані з Катеринославської губернії так само, як висилались німці [30, арк. 219]. Внаслідок цього перестрашені болгары практично за безцінь здали свою продукцію, а от купці, навпаки, підняли ціни та, скориставшись кон'юктурою ринку, послали домінуюче положення та підняли ціни на сільсько-господарську продукцію. Також фонди архівів містять дані жандармських управлінь про численні арешти обвинувачуваних за германофільство у м. Катеринославі протягом 1916 р. [32, арк. 5, 9, 27].

Після Першої світової війни німці-колоністи намагались повернути собі землі або поновити права на неї. Слід зазначити, що вже на початку 1917 р. відбулось послаблення тиску на колоністів, яких було оповіщено через катеринославського губернського комісара про призупинення постанови щодо ліквідації колоністських земель (тобто виведення з власності). Щоправда, це стосувалось тільки земель, які були не прийняті селянським банком та розрахунок за які не проведено (навіть за умови розгляду старшими нотаріусами). Приступаючи до землекористування, необхідно було терміново, «безвідкладно» засіяти площі. Для обробки землі могли направлятись військові [6]. Таким чином, частина земель залишалась у володінні колоністів, інша була продана. Цікаво, що на час узгодження землеволодіння не сплачувалась оренда.

Загалом, представники німецькомовної меншини проживали, переважно, у сільській місцевості регіону, хоча серед них були й успішні підприємці, що працювали у містах. Своїх партій німецькомовна меншина не мала, тому брала участь у діяльності загальноросійських ліберальних сил. За часів Центральної Ради частина німець-

кої меншини підтримала Раду, особливо в питанні утворення національної автономії в місцях компактного проживання німців. Інша виступила за створення колонії «Крим-Таврія» [47, с. 13].

До лав російської армії під час Першої світової війни залучались також чехи та словаки, піддані Російської імперії, колоністи (як і піддані-колоністи Австро-Угорської імперії), які сформували добровольчу, т. зв. чеську дружину, яка протягом перших двох років війни служила у розвідці. (У Катеринославській губернії були нечисленні поселення чехів). У цю ж дружину наприкінці 1914 р. вступила частина військово-полонених співвітчизників, які відіграли значну роль у розвідувальних операціях через знання австро-угорського військового строю і мов, а також інтелігентність та хоробрість [45, арк. 5]. Враховуючи, що чехословаки стояли на боці Росії, то було вирішено утворювати і в подальшому окремі частини з військовополонених чехів та словаків [45, арк. 6]. У Києві Чехословацька національна рада організувала набір добровольців – у підсумку 24 тис. осіб, з яких сформовано 2 дивізії та 8 полків [45, арк. 7]. Наприкінці 1915 – на початку 1916 рр. Чеська дружина переросла в Чесько-Словацький стрілецький полк, а в квітні у Чесько-Словацьку стрілецьку бригаду, яка складалася з двох полків. До кінця року вона налічувала близько 6000 чоловік [8]. Отже, Початок Першої світової війни привів до активізації чеського та словацького населення. Чехословацький корпус поповнювався з числа полонених та перебіжчиків, причому частину корпусу направили до району Катеринослав – Олександрівськ – Синельникове.

Зазначимо, що Російський уряд поставився до чехів з позиції вигоди, як матеріальної, так й ідеологічної. Чеський солдат обходився дешевше російського, оскільки військовозобов'язані повинні бути на повному утриманні, а військовополонені стають солдатами за умов лише невеликої надбавки. Щодо питання створення свого війська чехами, то, російський уряд вважав: якщо надати такий дозвіл, то цього ж будуть вимагати і малороси. Але чехи не є російськими громадянами, тоді як малороси не можуть шукати в наших устремліннях підґрунтя для своїх вимог [45, арк. 8]. Тобто надати можливість чехам створити окреме військо було неможливо через їх іноземне громадянство, а українцям неможливо було це зробити, тому що апіорі у складі Російської імперії українці не розглядались як нація, що має право на політичне волевиявлення у розрізі створення навіть військових частин, не то що держави.

Зазначимо, що російська сторона не змогла спрогнозувати подальших подій та визначити подальше ставлення чехів у часи кардинальних державних перетворень. У подальшому в Положенні в положенні про чехословацьке військо на території вже УНР визначено, що Чехословацька національна рада, як верховний політичний представник визвольного руху чехословацького народу, визнає УНР. А чехословацькі дружини можуть бути визнані для підтримки суспільного та адміністративного порядку [45, арк. 20]. Загалом, чеські та словацькі представники не мали значного впливу на території Катеринославської губернії у перехідний період.

Події 1917 р. для нечисленних окремих колоній чехів губернії призвели до руйнування і спричинили першу хвилю повернення чехів на батьківщину [15, с. 72]. Щоправда, частина чехів, котрі були біженцями або військовополоненими, залишались в УНР, де не відігравали значної політичної ролі, частина чехів опинилась у Польщі.

У губернії проводили політичну боротьбу поляки, зокрема у 1905 р. «викрили» діяльність декількох членів «нелегальної» Польської соціалістичної партії «Пролетаріат», яких вислали з м. Катеринослав та встановили негласне спостереження [22, арк. 13, 16]. Пізніше, у 1911 р. неодноразово жандармські офіцери на прикордонних пунктах встановлювали нагляд (а у подальшому заарештовували) представників Соціал-демократичної партії Королівства Польського та Литви (СДКПЛ), які за агентурними даними діяли на Катеринославщині [27, арк. 70; 26, арк. 133, 145, 155]. Ще однією партією, що об'єднувала поляків у протистоянні з імперською владою, була Польська соціалістична партія (ППС), яка мала у Катеринославській губернії. Лише протягом 1909–1910 рр. неодноразово губернською жандармерією було складено списки членів ППС [37, арк. 702-704], видано циркуляри Департаментом поліції про розшук та арешт осіб, приналежних до ППС [24, арк. 217], здійснено висилку членів ППС з Катеринослава до повітів губернії на поселення та продовжено нагляд за ними як за адміністративно висланими через приналежність до революційної партії, про що здійснювалась переписка між губернськими жандармськими управліннями та представниками повітів [23, арк. 64, 74, 184]. Під час Першої світової війни поляків-біженців налічувалось близько мільйона [15, с. 55]. Частина з них була прийнята австрійськими військами, частина опинилась в центральній та Південній частині українських територій, зокрема і Катеринославській губернії.

Однак, загалом, полякам Перша світова війна надала шанс самовизначитись і утворити державу, чим вони і скористались (при цьому новостворена Друга Річ Посполита Польська перемогла Українську Галицьку Армію та захопила Західну Україну). Поляки ж Півдня України, центром діяльності яких виступала Одеса, а також поляки Катеринославщини проводили організаційну роботу щодо діяльності осередків польських партій, переважно соціалістичних, та брали участь у виборчих кампаніях періоду Центральної Ради.

Члени Латиської соціал-демократичної партії протягом 1909 р. намагались організувати роботу в Катеринославській губернії, частина осіб партії отримала подробиці паспортів від Ризької організації партії для виїзду до Латвії [39, арк. 270]. Такі дії були спрямовані на налагодження контактів з іноземними представниками партій (безпосередньо латишами), окрім цього частина мешканців губернії переїжджала до Латвії, хоча це і були поодинокі випадки.

Проводили політичну агітацію в м. Олександрівськ у червні 1910 р. члени Латиського соціал-демократичного союзу. Також ними розповсюджувалась нелегальна література, на підставі чого відбулись арешти представників союзу [25, арк. 37]. Протягом 1911 р. у губернії фіксувалась діяльність закордонної організації Соціал-демократія Латиського краю [33, арк. 477], яка не мала широкої організаційної розгалуженості, проте провадила агітацію. За даними численних донесень губернських жандармських управлінь 1914–1915 рр. представники латиських соціал-демократичних організацій за приналежність до них виселялись у віддалені губернії європейської Росії та до Сибіру [33, арк. 4, 6, 9, 13, 14; 34, арк. 4-20]. Зазначимо, що осередки згаданих латиських організацій діяли також в Херсонській та Бессарабській губерніях.

Протягом 1904–1905 рр. Катеринославське губернське жандармське управління відкривало справи стосовно нелегальної діяльності вірменської організації «Гнчак», керування якої, як вважалося тоді, відбувалось з-за кордону (Паризький центр управління вірменської революційної партії «Гнчак»). У липні 1904 р. артільникам Маріупольського порту надсилались нелегальні брошури партії «Гнчак» вірменською мовою [38, арк. 9]. Пізніше, у 1912 р., жандармерією губернії прослідковано розповсюдження програм та тактик вірменських партій серед населення, хоча суттєвого впливу на політичні настрої населення губернії вони не мали [28, рк. 8-11]. Загалом,

вірменські партії на Катеринославщині не мали мережі осередків та появляли діяльність ситуативно. До прикладу, значно потужніше у південному регіоні діяли вірменські партії в м. Одеса та загалом у Херсонській губернії.

Висновки. Отже, після подій 1905 р. національні меншини Катеринославської губернії активізували процеси самовизначення та здійснили ряд організаційних заходів щодо утворення партій та громадських організацій. Разом з тим, проблема співжиття національних меншостей інколи набувала характеру гострих відносин, що виявлялось як у боротьбі партій, так і, подекуди, у повсякденному спілкуванні. Політичні реалії зумовили той факт, що південноукраїнський регіон початку ХХ ст. і до 1917 р. мав свої відгалуження загальноімперських, українських та єврейських політичних партій. Представники громадськості південноукраїнського регіону, включно з Катеринославщиною, надавали перевагу місцевим відділам загальноросійських партій, що було пов'язано із загальноімперськими впливами, російськомовністю міст. Проте багатонаціональність губернії стала підґрунтям наявності значного відсотка підтримки єврейського населення,

а також проявом діяльності польської, чеської, вірменської, болгарської спільнот, що організовували політичні партії та організації, певні зміни здійснились через посилення міграційних процесів та урбанізацією. Німецька меншина не тяжіла до створення осередків політичних партій, однак мала вплив на соціально-економічну сферу розвитку губернії. До речі, провідна роль окремих національних меншостей у регіоні суттєво ускладнювала процеси розвитку українського національного руху на Півдні. Інтенсивні міжетнічні контакти, активну участь в яких брали національні меншості, що дуже різнились за звичаями, менталітетом, рівнем етнічної свідомості й соціального розвитку, стали принципово важливою ознакою громадського життя Катеринославської губернії й Півдня України на початку ХХ ст.

Загалом, уряд Російської імперії не схильний був приділяти увагу питанню громадсько-політично розвитку національних меншостей, а, навпаки, всіляко стримував та переслідував такі намагання. Лише з приходом до влади Центральної Ради було зроблено акцент на ідеї політичного консенсусу та порозуміння з національними групами, які мешкали на теренах українських губерній.

Список літератури:

1. Бухбиндер Н. История еврейского рабочего движения в России. По неизданным архивным материалам. Ленинград : Академическое издание, 1925. 388 с.
2. Быстряков А. Сионистское движение в Екатеринославе. Шабат-шалом. *Днепропетровская еврейская газета*. 2006. №9 (сентябрь). 8 с.
3. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 177. Оп. 1. Спр. 2а.
4. Екатеринославская губерния. Памятная книжка и адрес календарь. Вып. 3. Екатеринослав, типо-литография губернского правления, 1903. 187 с.
5. Екатеринославская городская статистика. 1918. Вып. 1. Екатеринослав, 1918. 387 с.
6. Екатеринославская земская газета. №30. 14 апреля. 1917.
7. Известия Сионистской организации Екатеринославского районного комитета. Июнь. 1917.
8. З історії взаємних відносин. Посольство Чеської Республіки в Києві URL: https://www.mzv.cz/kiev/uk/x2010_05_17/z_dejin_vzajemnych_vztahu/index.html
9. Константінова В. «Національні історії» поліетнічних міст південноукраїнського фронтиру імперського періоду. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2016. №15. С. 207–218.
10. Кудряченко А. Німці України: минуле і сьогодення. *Розбудова держави*. 1994. №5. С. 19–23.
11. Лазебник В. Населення Катеринославської губернії за матеріалами першого загального перепису населення Російської імперії 1897 року (Статистичний огляд). *Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологія*. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського університету, 2002. Вип. 10. С. 51–56.
12. Маргулов А., Мороз Т. Соціально-економічна інтеграція у міське середовище єврейської громади м. Катеринослав у ХІХ – початку ХХ ст. *Молодий вчений*. 2019. №2(66). С. 398–402.
13. Назарова Є. Діяльність політичних партій національних меншин Півдня України в умовах Першої світової війни (1914 – лютий 1917 р.). *Проблеми політичної історії* : зб. наук. пр. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, Вип. 6. С. 77–90.
14. Найман О. Скорботний шлях Українського єврейства. Київ, 2004. 224 с.
15. Павко А. Єврейські політичні партії в Україні на межі ХІХ–ХХ століть: особливості ідеології та діяльності. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. Вип. ХVІ. Запоріжжя, 2001. С. 131–146.
16. Національні меншини України: історія і сучасність : науково-довід. вид. / упорядник Р. Марценюк, І. Винниченко. Київ : МАУП, 2006. 256 с.

17. Салік Г. Виникнення політичних партій Катеринославської губернії на початку ХХ століття. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/108616/21-Salik.pdf?sequence=3>.
18. Турченко Ф., Турченко Г. Південна Україна: модернізація, світова війна, революція (кінець ХІХ ст. – 1921 р.) : Історичні нариси. Київ : Генеза, 2003. 303 с.
19. Турченко Г. Південна Україна на зламі епох (1914–1922 рр.). Запоріжжя : Просвіта, 2005. 324 с.
20. Турченко Ф. Південь України напередодні Першої світової війни. URL: <http://web.znu.edu.ua/ru/articles/286.pdf>.
21. Хрящевська Л. Процес заснування німецьких колоній та їх господарська діяльність на Півдні України (60-ті роки ХVІІІ – 1917 р.). *Наукові праці: науково-методичний журнал*. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. Т. 62. Вип. 49. Історичні науки. С. 13–17.
22. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 1105.
23. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 2166.
24. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 2377.
25. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 2411.
26. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 2512.
27. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 2515.
28. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 2639.
29. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 2965.
30. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 3226.
31. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 3412.
32. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 3413.
33. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 385. Оп. 1. Спр. 2862.
34. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 385. Оп. 1. Спр. 2962.
35. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 385. Оп. 1. Спр. 2990.
36. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 1153. Оп. 1. Спр. 60.
37. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 1597. Оп. 1. Спр. 148.
38. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 3313. Оп. 2. Спр. 992.
39. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 1153.
40. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 2516.
41. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 313. Оп. 2. Спр. 2660.
42. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 705. Оп. 2. Спр. 15.
43. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 705. Оп. 2. Спр. 16.
44. Центральний державний історичний архів у м. Київ. Ф. 3313. Оп. 1. Спр. 1438.
45. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф.1115. Оп. 1. Спр. 53 (м/ф).
46. Южная заря. 11 сентября. 1910.
47. Ядловська О.. Партії та громадсько-політичні організації національних меншин на Півдні України в період Центральної Ради : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 – «Історія України». Запоріжжя, 2012. 20 с.

Yadlovska O.S. ETHNO-NATIONAL RELATIONS AND THEIR MANIFESTATIONS IN KATERYNOSLAV PROVINCE BEFORE 1917

The social and political life and the peculiarities of ethno-national relations in Katerynoslav province at the beginning of the twentieth century are considered in this article. Our attention was paid to the national minorities' activity like the socio-political forces of Jews, Germans, Poles and Czechs, Bulgarians, Armenians, which were represented by a very small number in the territory of the province. It is determined, that the Jews, which were one of the most numerous in province and even dominated over Ukrainians and Russians in Katerynoslav region, played a significant role in the social and political life of both the province and the whole of southern Ukraine. It was researched that Jews had a wide representation of socialist, liberal parties, Zionists, and civic organizations, and Katerynoslav was the center of the Zionist movement. At the same time, it is worked out that there was a prejudiced attitude towards the Jews, which was released through the Jewish pogroms. The study also covered the Polish parties' activity which had a little representation in Katerynoslav province, but cooperated with Polish parties in Odessa, which became the center of the Polish movement in the South of Ukraine. The events of the World War I had an impact on the nature of ethnic relations between ethnic groups, so a lot of attention was paid for the transformation of attitudes to the German minority, which had widespread representation in the colonies but was harassed during hostilities. On the other hand, we analyzed the inhabitants' attitude towards German captives, which was manifested in certain ethnic conflicts. The role of the Czechs

in the hostilities, the formation of Czechoslovak groups and their subsequent activities were also investigated. It was noted that in the province there were manifestations of small and non-influential activity of Armenian, Latvian and other parties and organizations. It was found out that during the transitional period before 1917, national minorities did not have the opportunity to provide their ethnic needs and self-determination freely, but the society of national minorities was systematically organized in their activity. In the future, this events became a significant basis for the positive changes of the national minorities' development and ethno-national relations that took place in the province during the time of the Central Rada.

Key words: *Katerynoslav province, ethno-national relations, national minority, parties, Jews, Germans, Poles, Latvians, Armenians, Bulgarians.*